

A KÖZÉP-EURÓPAI RÉGIÓ NAGYVÁROSAINAK GAZDASÁGIRÁNYÍTÓ SZEREPE

(The role of cities in Central Europe as leaders of the economy)

CSOMÓS GYÖRGY

Debreceni Egyetem Műszaki Kar
4028 Debrecen, Ótemető u. 2-4.
e-mail: csomos@eng.unideb.hu

Kulcsszavak: Közép-Európa, városrangsor, világvárosok, gazdaságirányítás, transznacionális vállalatok, GaWC

Napjaink városokkal foglalkozó társadalomtudományi kutatásainak egyik jellemző irányzata a városok rangsorolása, és a vezető világvárosok (world city, global city) definiálása különböző szempontok szerint. A közép-európai országok ezekben a kutatásokban csak érintőlegesen szerepelnek, elsősorban a jelentős gazdasági teljesítménnyel rendelkező németországi városok. Jelen elemzésben Ausztria, Németország és a Visegrádi országok nagyvárosait hasonlítjuk össze a gazdaságirányításban betöltött szerepük alapján. Ennek érdekében három jellemző paramétert vizsgálunk meg: a városok vásárlóerő-paritáson mért és nominális GDP-jét, a városokban található multinacionális vállalatok forgalmát és a tőzsdék belföldi piaci kapitalizációját.

Bevezetés

A városokkal foglalkozó társadalomtudományi kutatások egyik meghatározó irányzata a városok rangsorolása és csoportosítása különböző szempontok alapján. Beaverstock et al. (1999) szerint a rangsorolások két eltérő megközelítésen alapulnak: a funkcionális megközelítés a nagyvárosokat nem önálló egységekként vizsgálja, hanem egy átfogó társadalmi-gazdasági rendszer részeként, ezzel szemben demográfiai megközelítés alapvetően nagyvárosok méretét tekinti meghatározó paraméternek. A szakirodalom a funkcionális megközelítés alapján rangsorolt városokat általában világvárosoknak (world city), vagy globális városoknak (global city) nevezi, még a demográfiai megközelítés alapján rangsorolt városokat megavárosoknak (mega-city). A két típus között jelentős kontraszt figyelhető meg. Egy példával kifejtve: a több mint 13 millió fős népességgel rendelkező Karacsi (Pakisztán) nyilvánvalóan megavárosnak számít, de nem világvárosnak, ezzel szemben a kevesebb, mint 700 ezer fős népességű Frankfurt a világ egyik meghatározó pénzügyi központja, világvárosnak számít, de nem megavárosnak (Sassen 1991). Az európai városok közül mindössze négy-öt tekinthető megavárosnak, elsősorban a hozzávetőleg 10 millió fős népességgel rendelkező Párizs, London, Moszkva és Isztambul. A közép-európai országok városaira – még a németországi városokra – sem lehet a megaváros definíciót alkalmazni, ugyanakkor a régió több városa is a világvárosok különböző csoportjába tartozik (Beaverstock et al. 1999). A szakirodalom természetesen meglehetősen eltérő jellemzők alapján definiálja a világvárosokat, szinte szerzőnként változik a városok kategorizálása. Az elemzésünk szempontjából lényegesnek tartjuk tisztázni a világváros és globális város fogalmakat, a definíciók alkalmazási területét.

A szerzők jelentős része ugyanakkor csak érintőlegesen említi meg a kelet-közép-európai városokat. Friedmann (1995), Taylor (2004) és Sassen (2006) szerint a Visegrádi országok fővárosai a Kelet-Közép-Európában üzleti tevékenységet folytató nyugati (pl.

németországi és ausztriai) cégek legfontosabb cégközpont (headquarters) városai, úgynevezett gateway városok. A munkák egy részéből az következtetés vonható le, hogy a térség nagyvárosai – kiemelten Budapest, Prága és Varsó – nem rendelkeznek megfelelő gazdasági súllyal, önálló gazdaságirányító szerepük elhanyagolható.

Jelen tanulmányban a közép-európai országok (Ausztria, Csehország, Lengyelország, Magyarország, Németország és Szlovákia) nagyvárosainak néhány jellemző gazdasági paraméterét hasonlítjuk össze. Arra a kérdésre keressük a választ, hogy melyek a regionális gazdaságirányítás meghatározó városai, és ebben a gazdasági rendszerben milyen szerepet töltenek be a Visegrádi országok nagyvárosai.

A közép-európai régió nagyvárosainak pozíciója a világvárosok között

A világváros definíciót Patrick Geddes (1915) vezette be a múlt század elején, majd a meghatározás többek között Hall (1966), Hymer (1972) és Heenan (1977) munkáiban teljeseedett ki. A 20. század második felében a fejlett világ gazdasági növekedésével párhuzamosan robbanásszerűen növekedett a multinacionális vállalatok (MNC) száma is, gazdaságirányító szerepük pedig az egész világra kiterjedt. A városokkal foglalkozó kutatások ebben az időszakban alapvetően az MNC-k központjainak száma alapján definiálták a világvárosokat. Hall (1966) és Hymer (1972) munkáiból azonban az a következtetés is levonható, hogy a gazdaság irányítását reprezentáló MNC-k a kormányzati döntéshozatal központjaival szorosan együttműködtek. Ezek kölcsönhatása – különösen Európában – a fővárosok (London, Párizs, Moszkva) dinamikus növekedését eredményezte. Az egyetlen jelentősebb kivétel Németország volt, ahol a politikai okok miatt megosztott Berlinnel szemben a tradicionális ipari terület, a Ruhr-vidék töltötte be gazdaságirányító szerepet. Többek között MNC-k hiányában a kelet-közép-európai országok nagyvárosai – természetesen Németország és Ausztria kivételével – ezekben a munkákban még nem szerepeltek. Az egykori szocialista országok nagyvárosai közül Hall (1966) szerint csak Moszkva volt világvárosnak nevezhető, de a nyugati nagyvárosokkal szemben nem a gazdasági funkciói, hanem politikai súlya miatt.

A politikai rendszerváltozást követően a kelet-közép-európai országok gazdasági rendszere jelentősen megváltozott, átalakult. A piacgazdaságra történt átállás és a privatizáció olyan gazdasági környezetet eredményezett, amely nemcsak európai, de globális léptékben is értékelhetővé tette a régió nagyvárosait. Napjaink egyik meghatározó szakirodalma a Saskia Sassen (1991) által jegyzett *The Global City* a fejlett termelést segítő szolgáltatások koncentrációja és intenzitása alapján kategorizálja a nagyvárosokat. A globális gazdaság élén – elsősorban a termelést segítő szolgáltatások jellemzőit figyelembe véve – olyan városok állnak, mint New York, London és Tokió, illetve Párizs és Frankfurt. Sassen (1991) szerint az 1990-es évek elején a kelet-közép-európai régió országainak gazdaságát a külföldi működő tőke beruházások jellemezték, amelyek elsősorban a legfejlettebb infrastruktúrával rendelkező fővárosokban – pl. Budapesten, Prágában, Varsóban – realizálódtak. Ivanička Sr. – Ivanička Jr. (2007) szerint az 1990-es években a működésüket a régióban kiterjeszteni kívánó nyugati multinacionális vállalatok legfontosabb bázisai Prága, Varsó és Budapest voltak, aminek következtében az említett városok a regionális gazdaságirányítás központjaivá váltak. Ez utóbbi nézetet erősíti meg Enyedi György (2003) is, véleménye szerint Budapest a közép-európai régió irányításában Béccsel, Prágával és Varsóval osztozik.

A Globalization and World City Network (GaWC) 1999-ben közzétett tanulmánya világosan tükrözi a kelet-közép-európai régió nagyvárosainak megnövekedett gazdasági jelentőségét (Beaverstock et al. 1999). Négy tényező (könyvelés, reklám, banki szolgáltatás, jogi szolgáltatás) alapján készített kategorizálásuk szerint a németországi városok mellett –

természetesen eltérő mértékben – Bécs, Budapest, Pozsony, Prága és Varsó rendelkezik meghatározó szereppel a régióból (1. táblázat).

1. táblázat A közép-európai városok sorrendje a GaWC által vizsgált kategóriákban

Kategória	Globális könyvelési szolgáltatás központ	Globális reklám-szolgáltatás központ	Globális banki szolgáltatás központ	Globális jogi szolgáltatás központ
Kiemelkedő	Düsseldorf, Frankfurt	-	Frankfurt	-
Meghatározó	Berlin, Hamburg, Köln, München, Stuttgart	Bécs, Düsseldorf, Frankfurt, Prága	Prága, Varsó	Berlin, Budapest, Frankfurt, Prága, Varsó
Csekély	Drezda	Budapest, Hamburg, Varsó	Bécs, Budapest, München, Pozsony	Düsseldorf, Hamburg, München, Pozsony

Forrás: Beaverstock et al. 1999

A GaWC az említett tényezők alapján 122 várost vizsgált meg, és helyezett el egy 12 fokozatú skálán (GaWC leltár). A 2. táblázatban látható a GaWC leltár eredménye, amely szerint a legtöbb közép-európai város Gamma világvárosnak számít, ugyanakkor Prága, Varsó és Budapest kétségtelenül a régió meghatározó nagyvárosai közé tartoznak.

Szükségesnek tartjuk hangsúlyozni, hogy a GaWC által definiált Gamma világváros kategóriába olyan városok kerültek, amelyek a négy vizsgált tényező közül legalább kettőben globális szolgáltató központnak számítanak (*Taylor et al. 2002a*). A kategóriába tartozó 35 város között a 2. táblázatban látható közép-európai városokon kívül – többek között – olyan globális jelentőségű metropoliszok kerültek, mint Buenos Aires, Houston, Miami, Montreal, Oszaka, Peking, Róma, Taipei, Sanghaj és Washington.

2. táblázat A közép-európai országok kategorizálása a GaWC szerint

Alfa világváros	Béta világváros	Gamma világváros
10: Frankfurt	-	6: Düsseldorf, Prága 5: Varsó 4: Berlin, Budapest, Hamburg, München
Világvárosok kialakulására bizonyítékkal szolgáló városok: Bécs, Drezda, Köln, Pozsony, Stuttgart		

Forrás: Beaverstock et al. 1999

A GaWC elemzését azért tartjuk lényegesnek és meghatározó jelentőségűnek, mert a közép-európai városokat objektív szempontok szerint rangsorolja.

Az eddigiekben bemutatott források alapvetően globális szinten rangsorolták a régió nagyvárosait, ugyanakkor – a GaWC kivételével – kevésbé hangsúlyozva a városok relatív erőviszonyait. A következő fejezetben a közép-európai térség nagyvárosainak sorrendjét kívánjuk meghatározni, elsősorban a gazdaság erejük szempontjából, számszerűsíthető paraméterek alapján.

A nagyvárosok szerepe a regionális gazdaságirányításban

A nagyvárosok rangsorolása sokszor meglehetősen szubjektív szempontok alapján történik, elsősorban azért mert a városok meglehetősen kevés összehasonlítható adattal rendelkeznek (*Taylor et al. 2002b*). Az általánosan mért jellemző a városok népessége, amely a városokat a demográfiai megközelítés szerint rangsorolja, azonban a gazdasági jellemzők

összehasonlítására nem alkalmas. Turok – Mykhnenko (2007) szerint a népességszámnál sokkal fontosabb mutató a népességszám változása, amely lényeges következménye, ugyanakkor befolyásoló tényezője is a városok gazdasági kondícióinak. Elemzésükben 310 európai város népességszám változást vizsgálták meg 1960 és 2005 között, és kilenc „pályát” határoztak meg. Véleményük szerint a közép-európai régió legtöbb városa közepes időtávon hanyatló pályával rendelkezik, ami az 1970-es 1980-as évek növekedése után egy jelentős visszaesést takar. Mindez nyilvánvalóan az 1990-es évek elejétől bekövetkezett társadalmi-gazdasági változások negatív hatásait tükrözi. Speciális a helyzete Budapestnek, amely hosszútávon hanyatló pályával rendelkezik, és többnyire csökkenő szerepkörű nyugat-európai iparvárosokkal (pl. Lens, Le Havre, Saarbrücken, Magdeburg, a Ruhr-vidék) került egy csoportba. Mulligan – Crampton (2005) ugyanakkor kifejti, hogy a városok erőteljes népességszám növekedése napjainkban elsősorban a fejlődő országokat érinti, a közép-európai régióban a népességszám változása konzekvens csökkenő tendenciát mutat. A városok népességszámát és népességszám változását a következők miatt nem tarjuk meghatározónak a jelen elemzés szempontjából:

- A közép-európai térség nagyvárosainak (döntően a fővárosoknak) a népességszáma 500 ezer és 2 millió fő között változik, de a városok népességszáma között kiugró eltérések nincsenek. A régió legnépesebb városa, a 3,7 millió fős népességű Berlin az egyetlen, amely a világ 100 legnépesebb városa között szerepel (UN 2008). Nemzetközi viszonylatban a régió nagyvárosai nem rendelkeznek meghatározó népességszámmal.
- A közép-európai térség nagyvárosainak alapvetően hasonló a demográfiai attitűdje, a népességszámuk döntően csökkenő tendenciával mutat (Turok – Mykhnenko 2007).
- A világvárosokra elsősorban a globális gazdasági rendszerben betöltött kiemelkedő szerepük a jellemző, és nem a méretük (Sassen 1995).

Lényeges tehát a városok gazdasági szerepét olyan közvetlen paraméterek alapján vizsgálni, amelyek – szemben a népességszámmal – egyértelműen utalnak a globális (vagy regionális) gazdaságban betöltött szerepükre. Természetesen roppant nehéz konzekvens és egységes paramétereket találni, hiszen a városok gazdasági erejének meghatározása szerzőnkét eltérő szemlélet és adatok alapján történik.

- Sassen (2006) szerint napjainkban a multinacionális vállalatok (MNC) a világgazdaság szervezői, az MNC-k forgalma vagy piaci kapitalizációja alapján a cégek központ városok rangsorolhatók.
- A globális tőkeellenőrzés egy nagyon jellemző indikátora Musil (2009) szerint a külföldi működő tőke beruházás (FDI), amelynek mennyisége alapján szintén létrehozható egy hierarchikus rendszer.
- Smith – Timberlake (2002) a világvárosok közötti légi utasforgalom alapján állít fel sorrendet, amely – véleményük szerint – világosan tükrözi az egymással összekapcsolt városok gazdasági rendszerben betöltött szerepét.
- Taylor (2004) 315 város kapcsolódásának volumenét vizsgálta meg a globális hálózathoz, a könyvelésben, reklámban, banki és pénzügyi tevékenységben érdekelt tíz különböző cég szolgáltatásának értéke alapján, és állított fel sorrendet.

Véleményünk szerint a közép-európai régió városainak viszonylagos sorrendjét a felsorolt források segítségével, kiegészítve nemzetközi szervezetek adataival meg lehet vizsgálni.

A városok rangsora a vásárlóerő-paritáson mért GDP és a nominális GDP alapján

A gazdasági teljesítmény kifejezésének legegyszerűbb módszere a bruttó hazai termék, amely nemzetgazdaságok esetében viszonylag pontos összehasonlításra ad lehetőséget, városok esetében azonban csak becslések léteznek. A PricewaterhouseCoopers (PwC) által 2009-ben

készített elemzés a világ 151 nagyvárosának a vásárlóerő-paritáson mért bruttó hazai termékét (GDP PPS) tartalmazza. A 2008-as adatok becslések, a 2025-re megadottak pedig az ENSZ népességszám becslése alapján készített előrejelzések. A 3. táblázatban látható, hogy a közép-európai térség legnagyobb összesített GDP PPS értékkel rendelkező városa nem egy németországi város, hanem Ausztria fővárosa, Bécs. A rangsorban a második helyen álló 3,4 millió fő népességgel rendelkező Berlin GDP PPS értéke mindössze kétharmada a pontosan fele akkora népességgel rendelkező Bécsnek.

3. táblázat A közép-európai térség városainak becslült GDP PPS értéke 2008-ban és 2025-ben

Sorrend (2008)	A városok rangsora a becslült GDP PPS alapján (2008)	Becslült GDP PPS 2008-ban (milliárd USD)	Sorrend (2025)	A városok rangsora a becslült GDP PPS alapján (2025)	Becslült GDP PPS 2025-ben (milliárd USD 2008-as árfolyamon)
50	Bécs	122	67	Bécs	175
69	Berlin	95	86	Berlin	117
79	Hamburg	74	94	Varsó	107
85	Varsó	68	108	Hamburg	93
89	München	64	115	München	81
100	Budapest	53	116	Budapest	80
106	Prága	49	121	Prága	75
144	Krakkó	13	150	Krakkó	21

Forrás: PricewaterhouseCoopers, 2009

A PwhC szerint a Visegrádi országok legnagyobb gazdasági teljesítménnyel rendelkező országa Varsó, amely a GDP PPS értéket figyelembe véve megelőzi Münchent. Bár Varsó 2008-ban még Hamburg mögött állt a negyedik helyen, a 3. táblázatban látható, hogy 2025-re a közép-európai térség harmadik legjelentősebb gazdasági szereplőjévé válik. A hosszú távú prognózisok alapján ugyanakkor megállapítható, hogy az összesített GDP PPS abszolút növekedés ellenére 2025-re a régió valamennyi városa veszít 2008-as pozíciójából (Budapest például 16 hellyel kerül hátrébb a rangsorban, miközben GDP PPS értéke másfélszeresére növekedik).

A PwhC elemzését egy saját elemzéssel egészítettük ki, amely szintén a GDP értékekre vonatkozik, azonban nem a vásárlóerő-paritáson mért, hanem nominális értékeket tartalmazza. A rangsort az Urban Audit adatbázisában szereplő egy főre jutó nominális GDP értékek alapján határoztuk meg, figyelembe véve a városok népességszámát 2010-ben, és az Eurostat által közzétett nemzetgazdasági GDP érték változását. A 4. táblázatban látható, hogy a térség legnagyobb nominális GDP értékével rendelkező városa Berlin, amelyet két németországi város, Hamburg és München követ. Ebben a rangsorban Bécs csak a negyedik helyen szerepel. A Visegrádi országok fővárosai – Pozsony kivételével – megközelítőleg hasonló nominális GDP-vel rendelkeznek, sorrendjük pedig megegyezik a PwhC által közzétett sorrenddel.

4. táblázat A közép-európai térség városainak becslült nominális GDP értéke 2010-ben

Sorrend (2010)	A városok rangsora a becslült nominális GDP alapján (2010)	Becslült nominális GDP 2010-ben (milliárd EUR)	Sorrend (2010)	A városok rangsora a becslült nominális GDP alapján (2010)	Becslült nominális GDP 2010-ben (milliárd EUR)
1	Berlin	86,41	14	Bréma	22,07
2	Hamburg	86,16	15	Essen	20,45
3	München	75,37	29	Pozsony	8,27
4	Bécs	69,62	30	Krakkó	8,17

5	Frankfurt	51,44	31	Poznan	8,07
6	Köln	43,22	35	Lódz	6,33
7	Düsseldorf	39,93	37	Wroclaw	6,27
8	Stuttgart	35,97	42	Brno	5,40
9	Varsó	33,45	43	Gdansk	4,60
10	Budapest	29,35	46	Ostrava	3,66
11	Prága	25,56	48	Szczecin	2,80
12	Hannover	22,95	49	Katowice	2,67
13	Nürnberg	22,60	50	Pilzen	2,32

Forrás: Urban Audit, Eurostat, nemzeti statisztikai hivatalok

A nemzetgazdasági tevékenység decentralizációját világosan tükrözik az első és második legnagyobb GDP-vel rendelkező városok közötti arányok. Németország esetében Berlin GDP-je gyakorlatilag megegyezik a második helyen álló Hamburg GDP-jével (bár Berlin és Hamburg népességszáma között jelentős az eltérés), sőt a harmadik helyen álló München értékénél is csak alig 1,14-szer nagyobb. Ezzel szemben Varsó GDP-je 4,1-szer nagyobb, mint a második Krakkó értéke, Prága GDP-je 4,7-szer nagyobb, mint a második Brno értéke, Budapest GDP-je pedig 22,6-szer nagyobb a listán nem szereplő, de Magyarországon a második helyen álló Debrecen GDP-jénél. Németország kivételével a közép-európai országok erősen főváros-centralizált gazdasági szerkezet mutatnak, amely természetesen közismert tény, de a GDP értékek ezt meg is erősítik.

A GDP adatok alapján számos következtetés levonható, ugyanakkor a különböző becslések (nemzetgazdasági GDP lebontása városok szintjére, népességszám változásának becslése, a városok agglomerációs területének meghatározása) túlságosan sok bizonytalansági tényezőt tartalmaznak. Az elemzésből kiderül, hogy a nominális és a vásárlóerő-paritáson mért GDP adatok eltérően pozícionálják a városokat, ugyanakkor egy hosszú távú becslés – ahogyan az be is következett – egy gazdasági válság miatt érvényét is veszítheti.

Városok rangsora a multinacionális vállalatok paramétereinek alapján

A városok gazdasági potenciálját a becsült GDP adatok mellett a városokban koncentrálódó multinacionális vállalatok (MNC) különböző adatai alapján is meg lehet határozni. Sassen (1991; 2006) szerint erre nemcsak a cégközpontok száma alkalmas, hanem a többek között a cégek forgalma és piaci kapitalizációja is.

A következő elemzésben a Forbes The Global 2000 2010-re vonatkozó adatbázisa alapján meghatároztuk, hogy melyik városban található az adott ország legjelentősebb cégeinek központja, és azokhoz mekkora forgalom tartozik. Az 5. ábrán látható rangsor része egy nagyobb elemzésnek, amely 450 város és 1977 multinacionális vállalat adatait tartalmazza. A 2010-hez tartozó rang azt mutatja meg, hogy az adott közép-európai város hányadik helyen szerepel a 450 várost tartalmazó listán. A GDP adatok alapján bemutatott rangsorokkal szemben az MNC-k forgalma alapján készített rangsor jelentős eltéréseket mutat, és a németországi városok egyértelmű fölényét hangsúlyozza. Az 5. táblázat szerint a világ 12. legjelentősebb cégközpont városa München (434,95 milliárd USD forgalom), az itt található tíz cég forgalma több mint kétszer nagyobb Ausztria, Csehország, Magyarország és Lengyelország 21 cégének összesített forgalmánál. A Visegrádi országok legnagyobb összesített forgalommal rendelkező városa Budapest (25,47 milliárd USD forgalom) csak a nemzetközi rangsor 135. helyén szerepel. Szükséges ugyanakkor hangsúlyozni, hogy Magyarország és Csehország csak egy-egy várossal szerepel a rangsorban, ezzel szemben Lengyelországot négy város is képviseli: Plock, Gdansk, Varsó és Lublin.

5. táblázat A közép-európai cégközpont városok rangsora az MNC-k forgalma alapján, 2010-ben

Rang	Városok rangsora az	Összesített	Cég-	Rang	Városok rangsora az	Összesített	Cég-
------	---------------------	-------------	------	------	---------------------	-------------	------

(2010)	MNC-k összesített forgalma alapján	forgalom 2010-ben (milliárd USD)	központok száma	(2010)	MNC-k összesített forgalma alapján	forgalom 2010-ben (milliárd USD)	központok száma
Németország				Közép-Európa Németország nélkül			
12	München	434,95	10	64	Bécs	112,07	9
20	Düsseldorf	298,72	6	135	Budapest	25,47	2
28	Stuttgart	231,84	4	140	Plock	23,70	1
44	Bonn	169,47	3	180	Linz	16,46	2
51	Frankfurt	138,59	6	212	Gdansk	11,92	2
70	Essen	93,18	2	227	Varsó	10,70	2
82	Ludwigshafen	72,63	1	238	Prága	9,44	1
90	Hannover	64,23	3	317	Maria Enzersdorf	3,99	1
104	Leverkusen	52,62	2	320	Lublin	3,92	1
147	Karlsruhe	22,30	1				

Forrás: Forbes The Global 2000, Hoovers Inc.

Az MNC-k forgalma alapján bemutatott elemzés természetesen csak egy lehetséges megközelítés, azonban a viszonylag izolált állapotot tükröző GDP becslésekkel szemben, az MNC-k forgalma a városok gazdaságirányításban betöltött szerepére is utal. Ezt egy példával illusztráljuk: a közel 14 millió fős népességgel rendelkező Metro Manila a PwC (2009) szerint 149 milliárd USD GDP PPS értékkel rendelkezik, amely valamennyi közép-európai város értékénél nagyobb, miközben a Forbes The Global 2000 adatbázisban rangsorolt három MNC-jének forgalma mindössze Prága egyetlen, a Forbes adatbázisban szereplő MNC-jének, a CEZ-nek a forgalmával egyezik meg.

Városok rangsora a tőzsdék teljesítménye alapján

Sassen (2006) arra hívja fel a figyelmet, hogy a világ vezető városainak meghatározó jellemzője a nagymértékű tőkekoncentráció, amelyet nemcsak a bankok reprezentálnak, hanem a tőzsdék is. A 6. táblázatban a közép-európai térség tőzsdéinek két jellemző paraméterét tüntettük fel: a tőzsdén jegyzett cégek számát és a belföldi piaci kapitalizációt. A régió legjelentősebb tőzsdéje minden tekintetben a frankfurti székhelyű Frankfurti Értéktőzsde, amely a piaci kapitalizáció alapján a világ 12. legnagyobb tőzsdéje. A Budapesti Értéktőzsde, a Prágai Értéktőzsde, a Varsói Értéktőzsde és a Bécsi Értéktőzsde a piaci kapitalizáció vonatkozásában messze lemaradva követi a németországi tőzsdét. Jelentős eltérések mutatkoznak a tőzsdén jegyzett cégek számának tekintetében is. Nyilvánvaló, hogy ebben a vonatkozásban is a Frankfurti Értéktőzsde áll az élen, azonban a régió többi tőzsdéjét jelentősen megelőzi a Varsói Értéktőzsde. Mivel valamennyi tőzsdén döntően belföldi bejegyzésű vállalatok találhatók, a tőzsdék teljesítménye egyértelműen tükrözi a nemzetgazdaságok erőviszonyait.

6. táblázat

A közép-európai régió tőzsdéinek főbb adatai 2009-ben

Város	Tőzsde	Jegyzett vállalatok 2009-ben	Belföldi piaci kapitalizáció 2009-ben (millió USD)
Frankfurt	Frankfurti Értéktőzsde	783	1 292 355
Varsó	Varsói Értéktőzsde	486	150 962
Bécs	Bécsi Értéktőzsde	115	114 076
Budapest	Budapesti Értéktőzsde	46	30 037
Prága	Prágai Értéktőzsde	25	75 022

Forrás: World Federation of Exchanges, Annual report and statistics, 2009

Szükséges ugyanakkor megjegyezni, hogy a Visegrádi országok tőzsdéi meglehetősen rövid idő alatt érték el a jelenlegi teljesítményüket. A politikai és gazdasági rendszerváltozást

követően az 1990-es évek elejétől indulhatott el valamennyi tőzsde, elsőként 1990-ben éppen a Budapesti Értéktőzsde. Sassen (2006) szerint az 1990-es években a Visegrádi országok gyors gazdasági fellendülését alapvetően a külföldi működő tőke beruházások (FDI) hajtották, a belföldi cégek hozzájárulása a nemzetgazdaság teljesítményéhez viszonylag alacsony volt. Mivel a régió tőzsdéin – ahogyan korábban említettük – alapvetően belföldi cégek szerepelnek, nem meglepő, hogy a belföldi piaci kapitalizáció értéke viszonylag alacsony. Többek között ez tette lehetővé, hogy a régióban terjeszkedő Bécsi Értéktőzsde többségi részesedést szerezzen a magyarországi és a csehországi tőzsdében is, utóbbiban éppen a Varsói Értéktőzsdével szemben.

A tőzsdék tulajdonosi hátterének átrendezőséből arra lehet következtetni, hogy a közép-európai régióban Bécs mellett Varsó gazdasági irányító szerepe erősödik, miközben Budapest és Prága szerepe csökken, vagy stagnál. A Frankfurter Értéktőzsde az említett városok tőzsdéihez képest más dimenziót képvisel, a piaci kapitalizáció értékének és a jegyzett cégek számának tekintetében is a globális pénzpiacok legjelentősebb központjai közé tartozik.

Összefoglalás

Az elmúlt évtizedek egyik népszerű társadalomtudományi kutatási irányzatának fókuszában a városok állnak. A kutatások elsősorban két területet érintenek: a kutatók egyrészt azt vizsgálják, hogy a fejlődő világ robbanásszerűen növekedő megvárosai milyen pozíciót foglalnak el a globális gazdaságban, másrészt továbbra is lényeges kérdés, hogy a fejlett világ nagyvárosai között milyen hierarchikus rendszer alakult ki, melyek a világgazdaság vezető városai. A közép-európai városok jelentős többsége ezekben a kutatásokban csak érintőlegesen szerepel, hiszen sem népességszámuk, sem gazdaság potenciáljuk nem kiemelkedő. Tulajdonképpen ez tükröződik az egyik legfontosabbnak nevezhető munkában is: a Globalization and World City Network 122 városra kiterjedő kutatás szerint a közép-európai országok fővárosai (eltekintve Frankfurttól) mindössze gamma világvárosnak számítanak. Az elemzésükben három tényező alapján vizsgáltuk meg a közép-európai városokat:

- a városok vásárlóerő-paritáson mért GDP-je és a nominális GDP-je;
- a városokban található multinacionális városok központjainak száma és azok összesített forgalma;
- a regionális tőzsdeközpontokban jegyzett vállalatok száma és a belföldi piaci kapitalizáció értéke.

Nem meglepetés, hogy a GDP adatok értékelése a németországi városok és Bécs fölényét mutatja, ugyanakkor a Visegrádi országok közül egyértelműen Varsó rendelkezik a legjelentősebb GDP értékkel. A GDP adatok ugyanakkor kevésbé utalnak a városok gazdaságirányításban betöltött szerepére, sokkal inkább egy izolált állapotot mutatnak.

Éppen ezért tartottuk lényegesnek megvizsgálni a világviszonylatban is meghatározó multinacionális vállalatok területi elhelyezkedését, és a cégek forgalmát (ez utóbbi világosan utal a cég gazdaságirányításban betöltött szerepére). Az eredmények azt mutatják, hogy a közép-európai térségben a németországi városok a gazdaságirányítás központjai, a Visegrádi országok városai – még a legnagyobb összesített forgalommal rendelkező Budapest is – csak a régió városainak középső csoportjában helyezkedik el. A multinacionális vállalatok adatainak elemzése a Visegrádi országok egy lényeges sajátosságára hívja fel a figyelmet: a legtöbb cégek központtal és a legnagyobb összesített forgalommal Lengyelország rendelkezik, aminek az az oka, hogy – szemben Csehországgal és Magyarországgal – a főváros mellett további városok is rendelkeznek regionális szinten meghatározó MNC-vel.

Végezetül a régió tőzsdéinek két jellemző paraméterét, a tőzsdén jegyzett összes vállalat számát és a belföldi piaci kapitalizációt vizsgáltuk meg. A közép-európai tőzsdék

csoportjából kiemelkedik a Frankfurteri Értéktőzsde, amely a globális pénzpiacok meghatározó szereplője. A régió vezető tőzsdéje a Varsói Értéktőzsde, amellyel a Bécsi Értéktőzsde a magyarországi és a csehországi tőzsdék ellenőrzésének megszerzésével kívánja felvenni a versenyt. Ugyanakkor a Varsói Értéktőzsdén jegyzett vállalatok száma önmagában is több mint a régió összes többi tőzsdéjén szerepelő cégek száma, a lengyel gazdaság erősödése pedig a belföldi piaci kapitalizáció növekedését eredményezheti.

Alapvető következtetésünk szerint a közép-európai régió meghatározó városai a gazdaságirányítás vonatkozásában a németországi városok és Bécs. A Visegrádi országok városai közül Budapest, Prága és Varsó jelenleg közel hasonló gazdasági teljesítménnyel rendelkezik, azonban prognosztizálható Varsó vezető szerepe, amely hosszútávon Bécs teljesítményét is elérheti.

Irodalomjegyzék

- Beaverstock, J.V., Taylor, P.J., Smith, R.G. (1999): A roster of world cities. *Cities*, 16., 445-458.
- Enyedi Gy. (2003): *Városi világ – városfejlődés a globalizáció korában*. Habilitációs Előadások 4. Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Regionális Politikai és Gazdaságtani Doktori Iskola, Pécs.
- Friedmann, J. (1995): Where we stand: a decade of world city research. In: Knox, P.L., Taylor, P.J. (eds.) *World cities in a world-system*. Cambridge University Press, Cambridge, 21-47.
- Geddes, P. (1915): *Cities in evolution*. Benn, London.
- Hall, P. (1966): *The world cities*. Heinemann, London.
- Heenan, D.A. (1977): Global cities of tomorrow. *Harvard Business Review* 55., 79–92.
- Hymer, S. (1972): The multinational corporation and the law of uneven development. In: Bhagwati, J. (ed.) *Economics and world order from the 1970s to the 1990s*. Collier-MacMillan, New York, 113–140.
- Ivanička, K. Sr., Ivanička, K. Jr. (2007): Regional growth dynamics in Central and Eastern Europe in the socio-economic and geographic context of a post-socialist reality. In: Stanilov, K. (ed.) *The Post-Socialist City: urban form and space transformations in Central and Eastern Europe after socialism*. Springer, Dordrecht, 35-52.
- Mulligan, G.F., Crampton, J.P. (2005): Population growth in the world's largest cities. *Cities*, 22., 365-380.
- Musil, R. (2009): Global capital control and city hierarchies: an attempt to reposition Vienna in a world city network. *Cities*, 26., 255-265.
- PwC [PricewaterhouseCoopers] (2009): UK Economic Outlook, November 2009., http://www.pwc.com/im/en/assets/document/UK_Economic_Outlook_Nov_09.pdf
Letöltve: 2011. márc. 3.
- Sassen, S. (1991): *The Global City: New York, London, Tokyo*. Princeton University Press, Princeton.
- Sassen, S. (1995): On concentration and centrality in the global city. In: Knox, P.L., Taylor, P.J. (eds.) *World cities in a world-system*. Cambridge University Press, Cambridge, 63-78.
- Sassen, S. (2006): *Cities in a world economy* (Third edition). Pine Forge Press, Thousand Oaks.

- Smith, D., Timberlake, M. (2002): Hierarchies of dominance among world cities: A network approach. In: Sassen, S. (ed.) *Global networks, linked cities*. Routledge, New York-London, 117-144.
- Taylor, P.J., Walker, D.R.F., J.V. Beaverstock (2002a): Firms and their global service sector. In: Sassen, S. (ed.) *Global networks, linked cities*. Routledge, New York-London, 93-115.
- Taylor, P.J., Walker, D.R.F., Catalano, G., Hoyler, M. (2002b): Diversity and power in the world city network. *Cities*, 19., 231-241.
- Turok, I., Mykhnenko, V. (2007): The trajectories of European cities, 1960-2005. *Cities*, 24., 165-182.
- UN [United Nations] (2008): *World Urbanization Prospects, The 2007 Revision*. United Nations, New York.